

HER ÇOCUK BAŞARILI OLMAK İÇİN BİR ŞANSA SAHIPTİR: ZEKANIN ÇOK BOYUTLULUĞU ÇOKLU ZEKA KURAMI

EVERY CHILD HAS A CHANCE TO BE SUCCESSFUL MULTI-DIMENSION OF INTELLIGENCE MULTIPLE INTELLIGENCE THEORY

Belma TUĞRUL*, Esra DURAN**

ÖZET: Bu makalede, “Çoklu Zeka Kuramı” temeline dayanan okulöncesi eğitim programlarının özelliklerine dikkat çekilmiştir. Her çocuk tüm zeka alanlarına sahip olarak dünyaya merhaba der. Ancak çevresel faktörlerin etkisiyle bazı zeka alanları daha çok gelişme fırsatı bulurken bazıları da az gelişme şansı yakalar. Okulöncesi eğitim programları çocuklara ileriki yaşamlarında onları yönlendirecek fırsatları sunar. Çocuklara rehber olması amacıyla çizilen yolların doğru ve çok seçeneekli olması önemlidir. Çocukların sahip oldukları zeka alanlarının farkına varmalarını sağlamak ve her zeka alanının özelliklerine uygun gelişme şansının tanınması okulöncesi eğitim programları kapsamında olmalıdır. Bu makalede, çocuğun mevcut zeka alanlarının saptanması, ortaya çıkarılması, etkin hale getirilmesi, geliştirilmesi sürecinde okulöncesi eğitim programlarının rolü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: çoklu zeka, zeka alanları, öğrenme stilleri, okulöncesi eğitim, okulöncesi eğitim programı.

ABSTRACT: This article points out the characteristics of preschool curriculum which is based on the Theory of Multiple Intelligence. Every child is born with all types of intelligence, but some of them develop more than others because of the environmental differences. Preschool curriculums give children some opportunities that will show their directions in their whole life. It is important that the ways, which is made for the guidance of children, should be suitable for children and give different choices for them. To make children realized their types of intelligence and to give a suitable program, which supports them to grow appropriate with their intelligence area is the main purpose of preschool curriculum. In this article, the role of preschool curriculums in the period of determination of child's intelligence area, the activation of it, and the improvement of it are underlined.

Keywords: multiple intelligence, intelligence areas, learning styles, preschool education, preschool curriculum.

GİRİŞ

Dünya üzerinde yaşayan her insan farklıdır, eşsizdir ve yalnız kendine özgü bir insani potansiyele sahiptir. Büyümenin ve gelişmenin insana yüklediği en önemli görevlerden biri de kendi tekliğini ve potansiyelini keşfetmesidir. Büyüme ve gelişmenin en hızlı olduğu dönem ise 0-6 yaş kapsayan okulöncesi yıllardır. Bu süreç çocuğun dünyayı olduğu kadar kendi tekliğini ve potansiyelini keşfetmesi açısından da kritik bir dönemdir. Çocuğun kendi tekliğini ve potansiyelini keşfetmesi kendine özgü olan özelliklerinin farkına varmasını içerir. Kendine özgü olan özelliklerinden biri de çocuğun kendine özgü olan zekası ve bununla ilintili olan öğrenme stildir.

Zekanın ne olduğu ve tanımı uzun yıllardır üzerinde çalışılan ilgi alanlarından biridir. 1904 yılında Fransız Milli Eğitim Bakanlığı, Binet ve arkadaşlarından ilköğretim düzeyinde başarısız olma riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesinde kullanılabilecek bir araç geliştirmelerini istemiştir (Armstrong, 1994). Bu yöndeki çabalar, ilk zeka testlerinin ortaya çıkarılmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da insan zekasının objektif olarak ölçülebileceği ve zeka seviyesinin de IQ puanı olarak bilinen tek bir sayıya indirgenebileceği görüşü günümüze değin bir çok eğitimci arasında yaygınlaşarak kabul görmüştür (Saban, 2002). Bu anlayışa göre zeka do-

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okulöncesi Eğitimi ABD, Ankara

** Araş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okulöncesi Eğitimi ABD, Ankara

ğumla belirlenmiş, sabit, ölçülebilir ve değişmez bir olgu olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki yıllarda Piaget, Vygotsky, Feuerstein ve diğerleri çocuklar üzerinde yaptıkları uzun süreli gözlemler sonucunda zekanın sabit olmadığını ortaya koymuşlardır. Bunu takip eden süreçte zeka; kalıtsal yetenekler, deneyimler ve çevresel bileşenler tarafından şekillenen bir olgu olarak kabul görmeye başlamıştır (Demirel, 2002).

Zekanın bireyselliğine ilişkin tanımı ise Howard Gardner'ın "Multiple Intelligences (MI) Theory" (Çoklu Zeka Kuramı) kapsamında yer almıştır. Eğitime yeni bir yaklaşım getiren çoklu zeka kuramı bilişsel gelişim, gelişim psikolojisi ve nörolojiden yararlanarak her bireyin zeka düzeyinin otonom güçler ya da yetenekler tarafından oluştuğunu savunmaktadır (Demirel, 2002).

Zekayla ilgili ilk çalışmalardan yaklaşık seksen yıl sonra Harward psikologlarından Howard Gardner 1983 yılında yayımladığı "Frames of Mind" (Zihnin Çerçevesi) adlı eserinde, kültürümüzün zekayı çok kısıtlı olarak tanımlayıp ele aldığını, zekanın birçok faktörü içerdiğini ve her insanda yedi temel zekanın bulunduğu tezini ortaya atmıştır. Gardner, zekayı, (1) problem çözme ve (2) zengin içerikli ve doğal ortamlarda yeni ürünler ortaya çıkarma kapasitesi olarak tanımlamaktadır (Armstrong, 1994, Gardner ve Hatch, 1989).

Gardner, Çoklu Zeka Kuramı ile zeka kavramına daha geniş bir bakış açısı kazandırarak insanların sahip oldukları yetenekleri ve potansiyelleri 'zeka alanları' olarak adlandırmıştır. Gardner'in zeka alanlarını inceleyen pek çok kişi, bu kategorilerin (özellikle de bedensel, müzikal ve uzaysal zeka alanlarının) niçin yetenek ya da beceri değil de zeka olarak ele alındığını merak etmişlerdir. Gardner, insanlar arasında "çok zeki değil ama müthiş bir müzik yeteneği var" gibi konuşmalar geçtiğini belirterek her kategoriyi zeka olarak vurguladığını belirtmektedir. Bir röportajda Gardner, "Ben biraz provokatifim. Eğer insanlara yedi çeşit yetenek olduğunu

söyleseydim esneyip 'Evet! Evet!' diyeceklerdi. Ama bunlara zeka demekle bu kategorileri zeka temeline oturttuk bir den fazla olduklarını ve bugüne dek düşünmediğimiz bazı şeylerin zeka olabileceğini düşündürmeye başladım." demiştir (Armstrong, 1994).

Çoklu zeka alanlarının dayandıkları biyolojik ve kültürel temeller vardır. Nörobiyolojik araştırmaların sonuçlarına göre öğrenme, hücreler arası sinaptik bağlardaki değişiklikler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Öğrenmenin beyin içindeki farklı temel elementleri beyinde dönüşümden sorumlu özel bir bölgede bulunmaktadır. Öğrenme türlerindeki çeşitlilik, beyinde farklı alanlardaki sinaptik bağlantıların bir sonucudur. Örneğin, beynin Broca alanında meydana gelebilecek bir hasar kişinin konuşma yeteneğini kaybetmesine neden olurken konuşulanları anlamasını engellememektedir. Biyolojik etkenlerin yanı sıra kültürel etkenlerin de zeka gelişiminde büyük etkisi vardır. Her toplum için farklı zeka alanları önemlidir. Toplumun kültürel değerleri kişilerin sahip oldukları yeteneklerin, dolayısıyla bu yeteneklerle ilintili olan zeka alanlarının üzerinde yer almaktadır. Kültürel değerlerce desteklenen zeka alanları gelişme fırsatı bulurken mevcut değerlerce önemli görülmeyen zeka alanları diğerleri kadar gelişmemektedir (Brualdy, 1998).

Kuramın ilk aşamasında yedi olan zeka alanı sayısı Gardner'in 1999 yılında yayımladığı "Intelligence Reframed" (Zeka Yeniden Yapılandı) adlı eserinde yeni bir zeka alanından daha söz edilerek Gardner tarafından yeniden formüle edilmiştir (Saban, 2002). Başlangıçta yedi tane olan zeka alanlarına kısa bir süre önce sekizinci alan olan doğa zekasını dahil etmiştir. Gardner ileri sürdüğü zeka alanlarının dışında daha başka zeka alanlarının da olabileceğini vurgulamaktadır. Çoklu Zeka Kuramının henüz başlangıç döneminde olduğunu ve daha değişik zeka alanlarının da ortaya çıkabileceğini dile getirmektedir. Tüm zeka alanlarına ek olarak da dokuzuncu zeka alanı olarak 'varoluşçu zeka' ala-

nının olabileceği düşünülmektedir (Reoper ve Davis, 2000).

ÇOKLU ZEKA ALANLARI

1-Sözel-Dilsel Zeka: Anadilini ve belki de diğer dilleri kullanma, zihnindeki ifade etme ve diğer insanları anlama kapasitesidir. Güzel konuşma ve yazma becerileri ile kendisini gösterir. Kelimelerle düşünme ve ifade etme, dildeki karmaşık anlamları değerlendirme, kelimelerdeki anlamları ve düzeni kavrayabilme, şiir okuma, mizah, hikaye anlatma, gramer bilgisi, mecazi anlatım, soyut ve simgesel düşünme, kavram oluşturma ve yazma gibi alanları kullanarak dili üretme ve etkili kullanma becerisidir. Okuma, dinleme, anlatma ve yazma yöntemleri ile çalışmak öğrenme etkinliğini artırabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

2-Mantıksal-Matematiksel Zeka: İlke, teori ve nedensel ilişkileri anlama kapasitesidir. Sayılara ve bilimsel konulara ilgi ile kendisini gösterir. Sayılarla düşünme, hesaplama, sonuç çıkarma, mantıksal ilişkiler kurma, hipotezler üretme, problem çözme, eleştirel düşünme, sayılar-geometrik şekiller gibi soyut sembollerle çalışma, bilginin parçaları arasında ilişkiler kurma becerisidir. Araştırma, karşılaştırma ve kavramlar arasında ilişkiler kurmak gibi bilimsel yöntemler ile öğrenme etkinliği artırılabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

3-Görsel-Mekansal-Uzamsal-Uzaysal Zeka: Uzaysal dünyayı zihinde canlandırma kapasitesidir. Resim ve şekillere veya üç boyutlu nesnelere ilgi ile kendisini gösterir. Resimler, imgeler, şekiller ve sezgilerle düşünme, üçboyutlu nesnelere algılama ve muhakeme etme becerisidir. Şekiller çizerek veya modeller yaparak çalışmak öğrenme etkinliğini artırabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

4-Kişilerarası-Sosyal Zeka: Diğer insanları duygusal anlamda anlama kapasitesidir. İnsan ilişkilerine, görüş ve düşüncelerin başkaları ile paylaşılmasına ilgi ile kendisini gösterir. Grup

içerisinde işbirlikçi çalışma, sözlü ve sözsüz iletişim kurma, insanların duygu, düşünce ve davranışlarını anlama, yorumlama ve insanları ikna edebilme becerisidir. Ekip çalışması veya öğrenme gruplarında yer almak öğrenme etkinliğini artırabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

5-Bedensel-Kinestetik Zeka: Tüm vücudu ve vücut parçalarını etkin bir biçimde kullanarak problem çözme, bir şeyler üretme, materyalleri ustaca kullanma kapasitesidir. Hareketlilik, yerinde duramamak şeklinde kendisini gösterir. Hareketlerle, jest ve mimiklerle kendini ifade etme, beyin ve vücut koordinasyonu etkili bir biçimde kullanabilme becerisidir. Öğrenilecek konuda uygulama yapmak ve denemek yoluyla öğrenme etkinliği artırılabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

6-Müzikal-Ritmik Zeka: Müzikle düşünme, duymasal örüntüleri organize etme, hatırlama kapasitesidir. Müzik ve ritme ilgi ile kendisini gösterir. Sesler, notalar, ritimlerle düşünme; farklı sesleri tanıma ve yeni sesler, ritimler üretme becerisidir. Ritmik ve tonal kavramları tanıma ve kullanma, çevreden gelen seslere ve müzik aletlerine karşı duyarlılık kapasitelerini içerir. Özellikle müzik eşliğinde çalışmak veya ritim tutmak öğrenme etkinliğini artırabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

7-İçsel-Kişisel Zeka: Kendini, kim olduğunu, sınırlarını, isteklerini, tepkilerini, ilgilerini anlama kapasitesidir. Yalnız kalma ve içine kapanma eğilimi ile kendisini gösterir. İnsanın kendi duygularını, duygusal tepki derecesini, düşünme sürecini tanıma, kendini değerlendirebilme ve kendisi ile ilgili hedefler oluşturabilme becerisidir. Bağımsız çalışma ve hayal kurmak öğrenme etkinliğini artırabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

8-Doğa Zekası: Doğadaki tüm canlıları tanıma, araştırma ve canlıların yaratılışları üzerine düşünme becerisidir. Doğal çevre ve canlılar dünyasına ilgi ile kendisini gösterir. Özellikle farklı özelliklerin sınıflandırılması yöntemi öğ-

renme etkinliğini artırabilir (Checkley, 1997; Yavuz, 2001; Hoerr, 2002a).

Zeka alanları her zaman birlikte çalışırlar, ancak bu karmaşık bir süreçtir. Zeka alanları her zaman birbirleriyle etkileşim halindedir. Örneğin; bir futbol oyuncusu bedensel zekayı koşarken, yakalarken ve vururken; uzamsal zekayı sahayı ve görevini öğrenirken; dil ve sosyal zekayı oyun kurallarını öğrenirken ve takımıyla tartışırken, paylaşırken; içe dönük zekayı kendini değerlendirirken kullanır (Armstrong, 1994).

OKULÖNCESİ EĞİTİM SÜRECİNDE ÇOKLU ZEKA

Okulöncesi eğitim, çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı bir çevre imkanı sağlayan, çocukları ilköğretime hazırlayan bir öğretim basamağıdır. Okulöncesi eğitim kapsamında çocuklar bilgi, beceri, alışkanlık, tutum gibi pek çok özellik kazanırlar. Bu süreç çocuklara sosyal, iletişimsel, düşünsel becerilerin yanı sıra, bilgi teknolojileri ve kişisel performansı arttırmaya yönelik beceriler kazandırmayı da içerir. Tüm bu içerikler doğrultusunda desteklenen çocuklar sorumluluk sahibi, mutlu, uyumlu, kendine güvenen, problemleri fark edip çözebilen, yaratıcı, başarılı, kendisine ve çevresine karşı duyarlı ve üretken çocuklar olurlar. Okulöncesi eğitim sürecinde kazanılan davranışlar; yetişkinlik dönemindeki kişilik yapısını, tavırları, alışkanlıkları, inanç ve değer yargılarını biçimlendirmesi bakımından oldukça önemlidir ve bu sürecin mümkün olabilecek en etkin şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sürecin etkinliğini sağlamak çok boyutlu bir uğraştır. İleriki yıllara temel oluşturan okulöncesi dönemin pek çok açıdan gelişimsel olarak kritik bir dönem olması çocuğun kendini tanıması, kendi tekliğini ve özgünlüğünü keşfetmesi bakımından da oldukça ayrıcalıklı bir dönem olduğunu vurgulamaktadır. Kendine özgü olma özelliklerinden biri de çocuğun kendisine özgü olan zekası ve bununla ilintili olarak ortaya çıkan öğrenme stildir.

Çocuğun kendisine özgü olan zekası, onun bireyselliğinin bir yansımasıdır ve hangi zeka alanına ait yeteneklerin daha fazla gelişmiş olduğunun da bir göstergesidir. Çocuğun kendisine özgü olan öğrenme stili de bireyselliğini işaret eder ve çocuğun nasıl daha kolay ve kalıcı öğrendiğine ait bilgi verir.

ZEKA ALANLARININ SAPTANMASI

Farklı yetenek alanlarının tespitinde “Öğrençilere Yönelik Çoklu Zeka Alanları Gözlem Formu”, “Öğrencilere Yönelik Çoklu Zeka Alanı Profili” gibi bir takım envanterler kullanılabilir. Bu envanterler asla bir zeka testi değildir ve böyle bir amaç için kullanılmamalıdır (Saban, 2002). Burada esas olan eğitimcinin çocuğu ne kadar iyi tanıdığıdır. Bunun için ise, eğitimcinin çocuğu tanıma tekniklerini çok iyi biliyor olması ve etkin bir biçimde kullanabiliyor olması gerekmektedir. Okulöncesi dönemde özellikle doğal gözlemler sağlıklı sonuçlara ulaşmada etkili bir yoldur. Örneğin, çocukları doğal oyun ortamlarında gözlemlemek tercihleri hakkında bilgi edinilmesinde çok etkilidir. Örneğin, çocuk; hangi oyuncakları tercih ediyor?, materyallerin parlaklıkları ya da sıradışlıkları ilgisini çekiyor mu?, malzemenin şekliyle daha mı çok ilgili?, materyallerle sesler üretme yoluna gidiyor mu?, ses çıkaran materyallere mi yöneliyor?, oyuncaklardan çok arkadaşlarıyla konuşmayı ya da sınıf içinde dolaşmayı mı tercih ediyor?, kitap seçerken hangi kitapları tercih ediyor?, kitabın resimlerine mi odaklanıyor, yoksa yüksek sesle okunan öyküye mi?, kitabın resimlerine dokunmak istiyor mu? öykü okunurken ya da anlatılırken tercihi sessizce dinlemek mi yoksa kalkıp duyduğu olay örüntüsünü canlandırmak mı?, hangi oyun köşelerini tercih ediyor?, grup oyunlarını mı yoksa bireysel oyunları mı tercih ediyor? grup etkinliklerinde mi yoksa bireysel etkinliklerde mi daha etkili oluyor? (Hoerr, 2002b). Eğitimci bu gibi gözlemlerde ne kadar dikkatli ve seçiciyse çocuk hakkındaki çıkarımları da o oranda doğru ve gerçekçi olur.

Okulöncesi dönem çocuklarını tanıma teknikleri olarak birtakım değerlendirme ölçekleri, performans testleri, gelişim profilleri ve portfolyolar, sosyometrik testler, kişilik testleri, tarama testleri, anektodlar, resimler, vaka çalışmaları, video ve kayıt cihazları da kullanılabilir. Bu tekniklerin her birinin avantajları ve dezavantajları mevcuttur ancak eğitiminin bunları etkin bir biçimde kullanabilmesi gerekmektedir. Çocuğu doğru ve ayrıntılı olarak tanımak, onun ilgi, ihtiyaç ve kişisel özelliklerini bilmeyi beraberinde getirir. Çocuk ne kadar iyi tanınırsa yetenekleri, ilgi alanları, yetkinlikleri, ihtiyaçları doğrultusunda o denli etkili ve içerikli programlar geliştirilebilir. Çocukların zeka alanlarının erken dönemde saptanması yapılacak rehberliğin ve yönlendirmenin sağlıklı olması açısından önemlidir (Tuğrul, 2003).

ÇOKLU ZEKAYI TEMEL ALAN OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARI

Daha önce de belirtildiği gibi, normal gelişim gösteren her birey, tüm zeka alanlarına sahip olarak doğar ancak süreç içinde, her çocuk farklı olanaklarla yaşamını sürdürdüğü için değişik zeka alanları gelişmiş olarak anaokuluna başlar. Bu demektir ki her çocuğun güçlü veya zayıf olduğu zeka alanları vardır. Bu durum, çocuğun bir bilgiyi ne kadar kolay ya da zor öğrenebileceğinin bir göstergesidir. Bu da genel olarak çocuğun kendine özgü öğrenme stilini ifade eder. Aynı sınıfta birçok öğrenme stili olan çocuk vardır. Bundan dolayı öğretilecek her konunun tüm öğrenme stillerine uygun olması oldukça güçtür. Buna rağmen eğitimciler çocukların gelişmiş oldukları zeka alanlarını destekleyerek herhangi bir konuyu nasıl daha kolay öğrenebileceklerini keşfetmelerini sağlayabilirler (Brualdi, 1998). Örneğin; müzikal zekası gelişmiş fakat öz bakım becerilerinin kullanımı konusunda problem yaşayan bir çocuk, öz bakım becerilerine ait komutlar içeren bir şarkı eşliğinde daha başarılı olabilir, bu yöntemin hem evde hem de okulda kullanılmasıyla zamanla belli alışkanlıklar kazanabilir.

Çoklu zeka uygulamaları konunun çok farklı yollardan öğrenilmesini olanaklı kılar. Gardner, “eğitimcileri, bir konuyu çok çeşitli yollarla öğretebilen kişiler” olarak tanımlar. Yapılan bir çalışmada; öğretmenler bir yöntem olarak farklı zeka alanlarını aralarında paylaşmışlar, o zeka alanlarına yönelik etkinliklere yer vermişlerdir. Çocuklar farklı sınıfları belirli periyotlarla kullanmışlar böylece her zeka alanına ait etkinliklere katılma şansı bulmuşlardır. Daha sonra öğretmenler birlikte çocukları değerlendirmişlerdir (Collins ve Cook, 2001).

Çoklu Zeka Kuramı merkez alınarak her bağımsız konuya altı değişik şekilde yaklaşılabilir: Anlatım, mantıksal çıkarım, manipülatif faaliyetler, sanatsal keşif, felsefi inceleme, katılımcı deneyim (Collins ve Cook, 2001; Eggen ve Kauchak, 2002). Örneğin, bitkilerin büyüme sürecini anlatan bir öykünün okunması ya da kasetten dinlenmesi (anlatım), bitkiler büyürken neye ihtiyaç duyduklarının deneylerle keşfedilmesi (mantıksal çıkarım), bir bitkinin sınıfta ya da bahçede yetiştirilme süreci (manipülasyon), bitkinin herhangi bir sanat çalışmasında malzeme ya da ürün olarak kullanılması (sanatsal keşif), doğadaki bitkilerin varlıklarının, yararlarının, gerekliliklerinin, işlevlerinin tartışılması (felsefi inceleme), bu aktivitelerin grup içinde gerçekleştirilmesi (katılımcı deneyim) kuramın bu boyutunun okulöncesi eğitim programına uyarlanmış şekli oluşturabilir.

Çoklu Zeka Kuramının uygulandığı pek çok okulda öğrenme deneyimleri sanat temelli aktivitelerle desteklenmektedir. Eğitimcilerin çoğu sanatçı olarak yetişmemişlerse de bunu etkin ve uygulanabilir bir yol olarak tercih etmektedirler. Örneğin, dans ve hareket aktivitelerini yer, yön ve konum kavramlarının algılanmasını kolaylaştırmak amacıyla kullanmaktadırlar (Collins ve Cook, 2001).

Çoklu zeka temelli programlarda proje tabanlı öğrenmeler kullanılabilir. Projeler, değişik yetenekleri ortaya çıkarır. Bu yetenekler, zamanla anlamlı ve kompleks ürünlerin oluşmasını sağlarlar. Projeler, çocukların problem çözmelerinde ya da ürün oluşturmalarında etkili rol

oyunlar. Bu da özünde Gardner'a göre zekanın tanımını oluşturur. Proje çalışmalarında zeka, amaçtan çok içerik olarak görev yapar. Yani zeka, projelerde sonucu değil süreci oluşturur. Proje çalışmalarının genellikle grup halinde çalışmayı gerektiriyor olması çocukların kişiler arası zekalarını geliştirir ve diğerlerinin sahip oldukları farklı zeka alanlarını fark etmelerini sağlar (Collins ve Cook, 2001).

Çoklu zeka temelli öğretim ortamlarında bilgisayarın kullanımı da programı daha etkin kılabilir. Örneğin, çocukların gelişim dosyaları olarak tanımlanabilecek portfolyoların bilgisayarlı ortamlarda hazırlanması gibi (Martin ve Burnette, 2000).

Bilgisayarlar, çocukların farklı zeka alanlarına hitap ederler. Örneğin, nota bilgisi olmayan bir çocuk bilgisayarda besteler yapabilir. Bilgisayarla kurulan iletişim ağı, kişilerarası zekayı destekleyicidir, aynı zamanda eğitici bilgisayar programları, animasyonlar görsel zekayı destekleyicilerdir. Televizyon, teyp, bilgisayar, projektör gibi teknolojik materyaller farklı açılardan farklı zeka alanlarını destekleyici niteliktedirler ancak bu materyaller, planlı ve ölçülü bir biçimde programa dahil edilmelidirler (Weiss, 2000).

ÖĞRETİM ORTAMININ DÜZENLENMESİ VE EĞİTİMCİNİN ROLÜ

Okullar çocukların özgüven ve başarılı olma duygularının gelişimine yardım etmeye çalışırlar. Gardner'ın teorisi değişik yeteneklere sahip çocukların tanınmasına teorik açıdan kaynaklık eder. Bir çocuk matematiksel veya sözel alanda yetenekli değilken diğer zeka alanlarında uzmanlaşabilir. Her çocuğun ihtiyaçlarına ve özgünlüğüne uygun ortam yaratılırsa çocukların programa katılımları üst düzeyde sağlanmış olur (Brualdi, 1998).

Çoklu Zeka Kuramı, eğitimcilerin öğrenmeyi etkileyen çevresel faktörleri gözlemleyebilecekleri bir kalıp sunar (Armstrong, 1994). Çoklu

Zeka Kuramında çevre düzenlemesi için gerekli unsurların hepsi aslında bir okulöncesi eğitim kurumunda bulunması gereken tüm materyalleri kapsamaktadır. Literatürdeki olması gereken fiziksel çevre kurallarıyla her anlamda örtüşmektedir. Özünde çok boyutlu çeşitlilik hakimdir. Yani her zeka alanını harekete geçirecek farklı malzemelerin ortamda bulunmasını gerekli kılar. Farklı materyallerin zeka alanlarına göre sınıflandırılıp öğrenme ortamlarında bulundurulması gereklidir, ancak eğitimcilerin üzerinde durmaları gereken nokta materyallerin kullanım alanlarını çeşitlendirmek olmalıdır. Örneğin, Çoklu Zeka Kuramına göre kinestetik zeka alanında bloklar, manipulatif aktivitelerde kullanılan malzemelerden biridir, çocuğa manipulatif deneyimler sunar. Ancak, önemli olan burada blok değil bloğun kullanım amacı ya da öğretim ortamına dahil edilmiş biçimidir. Eğer ki bloklar renklerine ya da boyutlarına göre sıralanırsa mantıksal-matematiksel zeka alanı için, bir yapı inşasında kullanılırsa görsel-uzaysal zeka alanı için, bir öykünün anlatımında kullanılırsa sözel zeka için, farklı ritimler oluşturma amacıyla kullanılırsa müzikal zeka için, herhangi bir grup oyununda ya da eşli oyunda kullanılırsa sosyal zeka alanı için uygun materyal kimliğine bürünür. Bu bakımdan mevcut materyali etkin kılan bizim onu değerlendirme biçimimizdir. Önemli olan ortamda çok amaçlı olarak kullanılacak, açık uçlu materyallerin bulundurulmasıdır, sonrası ise eğitimi ve çocukların yaratıcılıklarına kalmıştır.

Çoklu Zeka Kuramına dayalı eğitim ve öğretim ortamlarının düzenlenmesinde en büyük rol eğitimcinindir. Eğitimi her şeyden önce kendisini çok iyi tanımalı ve analiz etmelidir. Herhangi bir eğitim teorisini uygulamaya koymadan önce eğitimciler söz konusu teoriyi ilk önce kendileri uygulamalıdır. Çünkü bir teorinin pratik değerine inanmadıkça, içeriğini kişiselleştirmedikçe eğitimcinin söz konusu teoriyi uygulamak için istekli olması ve kendisini teori ile özdeşleştirme imkansızdır. Dolayısıyla her eğitimcinin Çoklu Zeka Teorisini kendi öğretme repertuarı-

na entegre etme sürecindeki ilk adım, kendisinin sahip olduğu zeka alanlarını belirlemek olmalıdır. Bunu yaparken gerçekçi ve dürüst olmak gerekir. Bunun için en uygun yol her bireyin zeka alanlarıyla ilişkili olan çeşitli işlerde, etkinlik ve tecrübelerde sergilediği performansının gerçekçi bir değerlendirmesini yapmaktır (Saban, 2002).

Her çocuğun kolaylıkla öğrenebildiği, yetenekli olduğu bir alan vardır. Eğitimciler, çocukların ilgi ve yetenek alanlarını gözlemleyerek saptamalıdır. Çocukların kendilerini güçlü hissettikleri alanlarda onları destekleyerek öğrenme süreçlerine ve kendilerini tanımalarına yardımcı olmak eğitimcilerin en temel görevidir.

Eğitimciler tüm zeka alanlarına eşit derecede önem vermelidirler. Materyal sunumunda uygun açılardan tüm zeka alanlarını geliştirici ya da tüm zeka alanlarını kullanmaya yönelik etkinlikler hazırlamalıdır (Demirel, 2002). Çok boyutlu tasarlanan ortamda çocukların kendi tercihlerini kullanmaları önemlidir. Eğitimcilerin en çok özen göstermeleri gereken konu, yeterli tercih ve seçim hakkını çocuklara vermek olmalıdır. Bu şekilde hem çocuk kendini tanıma, ifade etme, yansıtma, sorumluluk alma şansı bulur hem de öğretmen çocuğun tercihleri, karar mekanizması, ilgileri, eğilimleri, sevdikleri ve hoşlanmadıkları gibi pek çok konuda bilgi sahibi olabilir. Başarılı eğitimciliğin, başarılı programların, başarılı öğrenme ortamlarının oluşturulmasının yolu çocuğu tanımaktan geçer. Çoklu zekanın programa dahil edildiği noktalarda bir takım hatalar da yapılmaktadır. Her etkinlikte, her konuda tüm zeka alanlarını kullanma zorunluluğu yoktur. Bunu her alanda kullanmaya çalışmak zaman ve efor kaybından başka bir şey değildir (Eggen ve Kauchak, 2002). Ayrıca sürekli aynı yöntemi tercih etmek de doğru değildir. Örneğin, gruplama ile ilgili bir çalışmada çocuklara mutlaka onunla ilgili şarkı öğretmek gerekmez, ritmik vuruşları kullanmak belki daha pratik ve etkili olacaktır. Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da çocukların her zeka alanında cesaretlendirilirken ihtiyaç ve isteklerinin dikkate alınması gerekliliğidir. Çocuklar ihtiyaç, istek ve zevkleri doğrultusunda yönlendirilmelidirler.

Öğretmenlerin düştükleri bir başka yanılgı ise belli zeka alanları gelişmiş çocukları o zeka alanıyla etiketlendirmeleridir. Örneğin, sözel zekası gelişmiş bir çocuğun sadece bu yolla öğrenebileceğini düşünüp sürekli bu alanı aktif kılmak doğru değildir.

AİLE İLE İLETİŞİM

Çocukların etkinlikleri sınıfta duvarlar ve panolar kullanılarak sergilenir. Ailelere aktivitele- rin önemi anlatılmaya başlanır ve onlara çocukların bu etkinlikleri yaparken kullandıkları farklı zeka alanlarından bahsedilir. Böylelikle aileler çocuklarının belli zeka alanlarının nasıl çalıştığını daha iyi anlayacak ve gelişmesine yardımcı olabileceklerdir.

Aileler çocuklarının performanslarını izlemeleri için okula davet edilir. Küçük bir oyunun katılımcısı olarak, eşleriyle şarkı söylemeleri ya da seçtikleri bir hikayeyi resmetmeleri istenebilir. Bu aktiviteler aileler için çocuklarının sahip oldukları bazı yetenekleri ve aktif olarak öğrenme stillerini görmeleri açısından etkili bir yoldur.

Yıl boyunca çocukların etkinliklerinden oluşan portfolyolar oluşturulur. Bunlar çocukların zaman içindeki gelişmelerini ve farklı zeka alanlarındaki ilerlemelerini gösterir. Fotoğraflar, ses ve video kasetleri portfolyolar için önemlidir. Eylül ayından mayıs ayına kadar olan süreci içeren portfolyolar, hem eğitimcilerin ve ailelerin çocukları tanıma ve değerlendirmelerinde hem de çocukların birbirlerini değerlendirmelerinde etkili bir yöntemdir.

Ailelerden kendi güçlü zeka alanlarını tanımlamaları ve daha sonra bunları çocuklarla paylaşmaları istenir. Bu, çocuklara öğrenmenin farklı yolları olabileceğini görme fırsatı verir. Çeşitli grafiksel yöntemlerin kullanılması bu bilgilerin çocuklar tarafından içselleştirilmesini kolaylaştırır. Ailelere çocukların öğrenme stilleri hakkında bilgi veren ve sınıftaki belli aktivitelerden onları haberdar eden mektuplar gönderilir. Pek çok aile hafta sonları çocuklarıyla benzer etkinlikleri yapabilirler (Hoerr, 2002b).

ÇOCUKLARIN ÇOK YÖNLÜ GELİŞİMLERİNİ DESTEKLEYEN ANAOKUL EĞİTİM PROGRAMINA BİR ÖRNEK (H.Ü. Beytepe Anaokulu 2002-2003)

Şekil 1: Öğrenme Çarkı (Tuğrul, 2002-2003)

Eğitimciler, programı oluştururken şu sorulara odaklanmalıdırlar:

Sözel-Dilsel	Konuşmaları ya da yazılı metinleri nasıl kullanabilirim?
Mantıksal Matematiksel	Sayı, hesap, mantık, sınıflama, eleştirel düşünme becerilerini sınıfa nasıl getirebilirim?
Görsel-Uzaysal	Görsel şekilleri hayal etmeyi, resim ve benzetmeleri nasıl kullanabilirim?
Kişiler arası-Sosyal	Çocukları eşli paylaşımlara, birlikte öğrenmelere ve büyük grup aktivitelerine nasıl yönlendirebilirim?
Bedensel-Kinestetik	Programım vücut ya da el becerilerini nasıl kapsayabilir?
Müzikal-Ritmik	Müziği ya da doğa seslerini kullanırken etkinliklere ritim ve melodileri nasıl ekleyebilirim?
İşsel-Kişisel	Duyguları, anıları nasıl uyandırabilirim ya da çocuklara seçme şansını nasıl verebilirim?
Doğa	Çocukların farklı nesnelere sınıflandırmalarını ve bunları analiz etmelerini nasıl sağlayabilirim?

Bu soruların tek bir doğru yanıtı yoktur. Bunları işlevsel kılmak her eğitimcinin kendi bilgi, donanım, deneyim ve yaratıcılığına kalmıştır.

Çocukların gelişimleri çok boyutludur. Çocuklara üstün yararlar sağlayabilecek etkin programlar, gelişimin bütün boyutlarının birbiriyle dinamik etkileşimine olanak sağlayabilen programlardır. Çocukların gelişimini destekleyen bilgi ve deneyim alanları dört ana başlıkta toplanmıştır:

1- Fiziksel (manipulatif, kabamotor, oyun-dans)

2- Zihinsel (matematik, bilim, fen, mutfak, doğa, duyular, okuma ve yazma)

3- Kişisel (Kişisel emniyet, özbakım, kendini tanıma)

4- Sosyal (tarih, coğrafya, edebiyat, aile katılımı, geziler, özel günler, değerler-ilişkiler)

5- Yaratıcılık (sanat, müzik, drama, yaratıcı düşünme ve problem çözme) (Şekil 1- Öğrenme Çarkı, Tuğrul 2002-2003).

Öğrenme çarkında yer alan bilgi ve deneyim alanları çoklu zeka kuramında yer alan sekiz zeka alanını geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bilgi ve deneyim alanlarının birbiriyle yatay ve sarmal ilişkileri vardır. Örneğin; kişisel deneyim alanında görülen “kendini tanıma” çocuğun kendi kişisel emniyetini gerçekleştirme-

siyle ilişkili olduğu gibi, mekan içinde kapladığı alanla ilgili bir çalışma da zihinsel deneyim alanıyla, olabildiğince hızlı ya da yavaş davranmasını gerektiren bir çalışma da fiziksel deneyim alanıyla ilişkili olabilmektedir. Çocukların tüm bilgi ve deneyim alanlarında eş zamanlı olarak desteklenmesi gerekmektedir. Öğrenme çarkında somutlaştırılmaya çalıştığı gibi çocuklar gereksinimleri doğrultusunda bir tema üzerinde çalışırlar ve eğitim ortamı çocukların çok yönlü gelişimini destekleyecek çeşitlilikte etkinliklerle zenginleştirilir. Öğrenme çarkında yer alan bir tema en az bir aylık dönemi kapsamaktadır. Burada tema, varılmak istenen bir amaç değil, çocukların ihtiyaçları doğrultusunda belirlenen hedef davranışlara ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Dolayısıyla kazandırılması hedeflenen davranışlar için başka temalarla çalışmak da mümkündür. Temaların çocukların meraklarıyla, ilgileriyle, gereksinimleriyle ve günlük yaşamla ilişkili olması sağlanmalıdır. Gelişimsel hedeflere ulaşmak için seçilecek etkinliklerin çocuğun tüm zeka alanlarını harekete geçirecek şekilde planlanması çok önemlidir. Yukarıda sunulan öğrenme çarkında “şekiller” teması üzerine oluşturulan çok boyutlu gelişimsel bir programın etkinlikleri sunulmuştur.

SONUÇ

Çocuklar öğrenme gereksinimleri-nin karşılanması konusunda gelişimsel alanlarda desteklenmelidir. Çocukların öğrenme ve öğretim ortamlarındaki verimliliğini arttırmak için, çocukların kendi öğrenme stillerinde, ilgi ve gereksinimlerini karşılayabilecek fırsatlar sunulması gerekmektedir. Çocuklar aynı öğrenme ortamlarından farklı şekillerde etkilenirler. Bu nedenle çocukların farklı deneyim alanlarında zenginleştirilmiş çevrelerde öğrenmeleri sağlanmalıdır. Çoklu Zeka Kuramı, çocukların öğrenmesinde kişisel, toplumsal, duygusal, zihinsel, fiziksel deneyim alanlarına ait, gelişimsel bir fırsattır.

KAYNAKLAR

- Armstrong T. (1994). *Multiple intelligences in the classroom*. Alexandria-Virginia: ASCD.
- Brualdi, A. (1998). Gardner's Theory. *Teacher Librarian*. 26(2), 26-28.
- Checkley, K. (1997). The first seven...the eight, *Educational Leadership*. 55(1), 8-13.
- Collins, J. ve Cook, D. (2001). *Understanding learning influences and outcomes*. London: P.C.P. Ltd. & Association With The Open Universty.
- Demirel, Ö, (2002). *Eğitimde Program Geliştirme*. 4. Basım. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Eggen, P. ve Kauchak D. (2002). *Educational Psychology Windows On Classroom*. 5th Edition..Ohio: Merrill Prentice Hall.
- Gardner, H., ve Hatch, T. (1989). Multiple intelligences go to school: educational implications of the theory of multiple intelligences. *Educational Researcher*. 15(8), 4-9.
- Hoerr T. R. (2002a). More about multiple intelligences. *Early Childhood Today*. 16(4), 43.
- Hoerr T. R. (2002b). Learning styles. *Scholastic Parent & Child*. 9(4), 42-47.
- Martin, G. P. ve Burnette C. (2000). Maximizing multiple intelligences through multimedia: a real application of Gardner's theories. *Multimedia School*. 7(5), 28-32.
- Reoper, B. ve Davis D. (2000). Howard Gardner: knowledge, learning and development in drama and arts education. *Research in Drama Education*. 5(2), 217-234.
- Saban, A. (2002). *Çoklu Zeka Teorisi Ve Eğitim*, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayınları
- Tuğrul, B. (2002-2003). *Hacettepe Üniversitesi Anaokulları Eğitim Programları*.
- Tuğrul, B. (2003). Çocuğu tanıma ve değerlendirme. *Gelişim Ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*. Edit: Sevinç, M. Ankara: Morpa Kültür Yayınları.
- Weiss, R. P. (2000). Howard Gardner talks about technology. *Training & Development*. 54(9), 52-56.
- Yavuz K. E. (2001). *Çoklu Zeka Teorisi Ve Uygulamaları*. Ankara: Özel Ceceli Okulları Yayınları.